

HZ. ÖMER'İN KIRBACI

Umar's Whip

Yrd.Doç.Dr. Mehmet AKBAŞ
M.A.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi
makbas72@hotmail.com

Özet: Ömer b. Hattab İslâm tarihinde büyük bir iz bırakmıştır. Onun zamanında büyük gelişmeler yaşanmış, İslâm'ın hâkim olduğu sınırlar alabildiğine genişlemiştir. Birçok ilkler onun zamanında gerçekleşmiştir. O aynı zamanda elinde kırbaçla dolaşan ilk halife ünvanına da sahiptir. Yapı itibarıyla elinde kırbaçla dolaşmayı seven biridir. Küçüklüğünden beri kırbaçla dolaşmaya başlamış, cahiliye döneminde kırbacını elinden düşürmemiş, bunu Müslüman olan cariyesine karşı kullanmış, Hz. Ebû Bekir döneminde kırbaçla dolaşmış, halife olduğunda da aynı şekilde bu alışkanlığını sürdürmüştür. Sert kişiliğiyle, toplumda gördüğü hataları bazen kırbacıyla düzeltme yoluna gitmiştir. Bu makalede İslâm'ın ikinci halifesini elinde kırbacıyla tanımaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ömer, kırbaç, halife, idare, disiplin.

Abstract: Umar Ibn Khattab had made a great effect on Islamic history. In his ruling period, great developments occurred and the lands that Islam governs expanded to the utmost. Lots of initiatives came true in his time. He was also the first caliph walking around with a whip in his hand. As a personal trait, he liked to wander around with a whip in his hand. From his childhood he started to walk around with a whip, in the time of pre-Islamic Arabian paganism he didn't even drop his whip off his hand, he used it against his Muslim female slave, he walked around with a whip in the time of Caliph Abu Bakr, he continued this habit in the same way when he became caliph, by his hard character sometimes he chose to correct the wrongs that he saw in the society with his whip. In this article we will try to recognize Islam's second Caliph with his whip in his hand.

Key Words: Umar, whip, caliph, administration, discipline.

Giriş

Hız. Ömer, İslâm tarihinde adı geçen en etkili halifelerden birisidir. Kişiliğiyle oldukça farklı bir yapıya sahiptir. Ashâb arasında onun gibi ani kararlar veren, oldukça sert tavırları olan, kıvrak zekaya sahip bir ikincisi daha yoktur. O, mükemmeliyetçi bir yapıya sahiptir. Her işin en mükemmel şekilde yapılmasını isteyen bir kişiliği vardır. Bir işte gördüğü aksaklığı bazen sert şekilde düzeltme yoluna gidebilmiştir. Bu tür durumlarda kırbacını kullanmaktan geri durmamıştır. Yaradılış olarak sert biridir. Böyle olması onu haliyle elinde kırbaçla dolaşmaya ittiği de söylenebilir. Hakkı yerine getirme hususunda son derece ciddi ve tavizsiz biridir.¹ Bu yapısıyla Hız. Ömer insanların, heybetinden çekindiği ve korktuğu bir halifedir.²

Sertliğinden dolayı halife olmasını istemeyenler de olmuştur.³ Bu yönü zaman zaman onun bazı işleri başarmasına engel teşkil etmiştir. Örneğin Hız. Ömer, mü'minlerin annelerinden Hız. Aişe'ye gidip onun kız kardeşiyle nişanlanmak istediğinde Hız. Aişe meseleyi kız kardeşine söyleyince bunu kabul etmemiş, Hız. Aişe: "Sen Müminlerin Emir'inden mi yüz çeviriyorsun?" deyince, Ümmü Gülsüm: "Evet, onun sıkı bir yaşam tarzı var ve kadınlara karşı serttir" sözleriyle karşılık vermiştir.⁴ Onun sertliği hayatı boyunca devam etmiştir. Fakat o, Allâh için sert davranmış, Allâh için kızmış ve öfkelenmiştir.⁵ Hatta bu hususta, insanların kendisinden uzak durmasından şikayetçi olup Allah'ın onu kullarına sevdirmesi içi duada bulunmuştur.⁶ Bilindiği üzere Hız. Ebû Bekir onu halife olarak tayin etmek istediğinde Abdurrahman b. Avf ile yaptığı istişare sırasında Abdurrahman, onun sert biri olduğunu dile getirmiştir.⁷

Gördüğü aksaklıkları, olumsuzlukları anında düzeltme yoluna gitme, olduğu yerde müdahale etme onun bariz bir özelliğidir. Aniden karar verme ya da bir problem sırasında hemen işe müdahale etme hususunda en büyük örnek, onun Hız. Peygamber'in vefatı haberini duyduğu sırada gösterdiği tavrıdır. Fakat sakin bir kafayla düşündüğü zaman aslında gösterilecek davranışın o olmadığını anlamıştır. Bu hadise sırasında Hız. Ebu Bekir'in gayet sakin şekilde meseleye müdahale etmesi ve ikna edici izahatı onun

¹ Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, (trc. İsmail Yiğit ve dğr.) İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1991, I, 315.

² Ebu Muhammed Abdullah İbn Kuteybe, *el-İmame ve's-Siyase*, Beyrut: 1967, I, 25. G. Levi Della'nın bu konudaki ifadesini burada vermek istiyoruz: "Anane, Ömer'i bize, sevilen bir insandan ziyade, kendisinden korkulan bir insan olarak göstermektedir.", "Ömer", İA. Eskişehir 1997, IX, 471.

³ İhsan Süreyya Sırma, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1990, s.63.

⁴ Muhammed Ali Sallâbî, *Siretu Emiru'l-Mü'minin Ömer İbnü'l-Hattab*, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2007, s. 187.

⁵ Ahmed Ağırakça, *Hız. Ömer*, Beyan Yayınları, İstanbul 2004, s. 159.

⁶ Sırma, s. 64.

⁷ İzzüddin İbnü'i-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, nşr. C. J. Tonberg, Beyrut: 1979, II, 79.

heyecanını yenmesine vesile olmuş ve neticede Hz. Ömer böyle bir davranışın yerinde olmadığını anlamıştır.

Bedenen güçlü bir yapıda ve uzun boylu olan Hz. Ömer,⁸ çabuk ve ani kararlar vermesinin yanısıra ufku geniş, oldukça ferasetli bir halifedir. Kıvrak bir zekası vardır. Meseleleri kavrayıp çözüme kavuşturmada büyük bir başarı göstermiştir. Gerek Hz. Peygamber zamanında gerek Hz. Ebu Bekir'in halifeligi sırasında bu özellikleriyle İslam'a hizmet etmiştir. Hz. Ebu Bekir'e nazaran halifelığının uzun sürmesiyle İslâm tarihinde daha büyük bir iz bırakmış, şahsiyetiyle Medine toplumunu etkilemiş ve en güzel şekilde eğitmiştir.

Hz. Ömer ve Kırbaç

a. Bu Dönemde Kırbaç

Bu dönemde kırbaç ifadesi normal günlük hayatta çokça kullanılmaktadır. Bir yerin genişliğini ya da boyunu belirtmek için: "Bir kırbaç yeri kadar" ifadesinin kullanıldığını görmekteyiz.⁹ Günlük hayatta: "kırbaç yeme" ifadesi de çok sık kullanılırdı. Mesela: "Şu sözü söylesem beni ancak yirmi kırbaç paklar" şeklinde sözlere raslamaktayız.¹⁰

Rasulullah'ın hadislerinde de kırbaç ifadesine raslamaktayız. Resulullah, ashabına: "Birinizin cennette bir kırbaç kadar yerinin olması sizin için dünya ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır" buyurmuştur. Görüldüğü üzere burada kırbaç bir miktar ve ölçü göstergesi olarak kullanılmıştır.¹¹ Ayrıca Hz. Peygamberin elinde kırbaç taşıdığını bildiren rivayetlere de sahibiz.¹² Abdullah b. Cabir'in devesinin sorun çıkarıp hareket etmemesi üzerine Hz. Peygamber'in eline kırbaç alıp deveyi kırbaçladığı ve bunun üzerine devenin hareket edip yola koyulduğu rivayet edilmiştir.¹³ Görüldüğü üzere kırbaç aynı zamanda hayvanları korkutma ve eğitime aracı olarak da kullanılmıştır.

Sahabeden Ebû Katâde, merkebine bindiği bir sırada elindeki kırbacını düşürdüğü ve yanında bulunanlara onu kendisine vermelerini söylediği bildirilmiş,¹⁴ ayrıca savaş esnasında insanların yanlarına

⁸ el-Hafız Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, Lübnan: Beytu'l-Efkari'd-Devliyye: 2004, s. 950.

⁹ İzzüddin İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, y.y. 1970, III, 300.

¹⁰ Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, nşr. Beşşar Avvâd Ma'ruf, Beyrut 1996, II, 387.

¹¹ Buhârî, *el-Cihad ve's-Siyer*, 73.

¹² Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan b. Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, nşr. Muhibbuddin Ebû Saîd Ömer b. Garame el-Amravî, Beyrut 1995-1998, LXVII, 326.

¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 177.

¹⁴ Abdurrezzak Ebû Bekir b. Hemmâm es-Sen'ânî, *Musannef*, Beyrut: 1983, IV, 430.

kırbaçlarını aldığı tesbit edilmiştir.¹⁵ Bundan anlaşıldığına göre o dönemde insanlar, savaş ya da herhangi bir iş için bineklerine binerlerken yanlarında kırbaçlarını da almaktadırlar.

Resulullah'ın Ebu Mes'ud el-Bedrî adındaki sahabenin kendi kölesini kırbaçla dövdüğünü gördüğünde bundan dolayı ona kızdığı aktarılmıştır.¹⁶ Resulüllâh kırbacı dövmek için her ne kadar kullanmışsa da bu konudaki rivayetler fazla değildir. Bir defasında evinden çıkıp da namaza gittiği bir sırada bir adamın gelip: "Bir ihtiyacım var" deyip gitmesine engel olunca, Resulullah'ın: "Bırak beni, ihtiyacını elde edeceksin!" dediği fakat adamın vaz geçmeyip üç defa aynı şeyi tekrarlaması üzerine Resulullah'ın elindeki kırbacıyla adama vurduğu ve daha sonra adamı bulup kısasla hakkını almasını ondan istediği, adamın kendisini affettiği, bunun ardından Resulullah'ın, müminin mümine zulmetmemesi gerektiğini belirttiği rivayet edilmiştir.¹⁷

Hız. Peygamber'in, kırbacın bir yere asılacağı zaman bütün aile fertlerinin rahatlıkla görebileceği bir yere asılması hususunda tavsiyesinin olduğunu görmekteyiz.¹⁸ Buna göre kırbaç, ailenin bütün fertlerinin ona kolayca ulaşabildiği ve bundan herkesin istifade ettiği bir araçtır.

Bu dönemde kırbaç bir te'dib aracı olarak da kullanılmıştır.¹⁹ Mesela Semra bint Nühayk adlı hanım Sahabenin elinde kırbaçla dolaştığı insanları bununla tedip ettiği ve iyiliği emredip kötülükten sakındırdığı rivayet edilmiştir.²⁰

b. Kırbacı Kullanan İlk Halife

Kaynaklarımız kırbacı kullanan ilk halifenin Hız. Ömer olduğunu bildirmektedir. Bu yönüyle insanları te'dib amacıyla kırbacı kullanan ilk halife de odur.²¹ O, kırbacını eline alıp çarşı-pazarda dolaşan bir halifeydi.²² İşlerin muntazam ve en güzel şekilde yapılması hususunda azami gayret göstermiş, İslam ümmetinin şerefini, izzet ve kuvvetini ilgilendiren siyaset, iktisad, askerlik, ahlak, edep, eğitim-öğretim ve daha başka işlere de büyük ihtimam göstermiş, koyduğu düzenin en güzel şekilde işlemesi hususunda

¹⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitabu'l-Megâzî*, nşr. Marsden Cons, eyrût: Alemü'l-Kütüb 1984, I, 641.

¹⁶ Müslim, *Kitabu'l-Eyman*, 34.

¹⁷ *Musanef*, IX, 465.

¹⁸ A.g.e., IX, 447.

¹⁹ Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, nşr. İhsan Abbas, Beyrut: 1968, III, 293.

²⁰ Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah el-İsbehanî, *Marifetu's-Sahâbe*, nşr. Muhammed Razî b. Hac Osman, Riyad 1998, III, 267.

²¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Tarihu'r-Rusul ve'l-Mülûk*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 1987, II, 441.

²² İrfan Mahmud Rana, Hız. *Ömer Döneminde Ekonomik Yapı*, trc:Ahmet Kot, İstanbul: Bir yayıncılık 1985, s. 53.

gerektiğinde kırbacını kullanmaktan çekinmemiştir. Rivayete göre halife Ömer, kırbacıyla vurduğunda da acıtmıştır.²³

c. Cahiliye Dönemindeki Kırbacı

Hız. Ömer cahiliye döneminde de elinde kırbaçla dolaşan biridir. Denilebilir ki onun kırbaçla dolaşması şahsı için bir nevi alışkanlık olmuştur. Cahiliye döneminde bir defasında Müslüman olan cariyesine, yoruluncaya dek kırbacıyla dayak atmıştı. Neticede kırbacı elinden düşmüş ve artık bundan vaz geçmişti. Hız. Ebu Bekir, cariyesine işkence ettiğini görünce onu satın almıştır.²⁴

Bir rivayette onun, çocukluk yaşlarında da kırbaçla dolaştığı haber verilmiştir. Hız. Ömer halifeliği sırasında tabiin neslinden Cârüd el-Abdî ile beraber mescidden çıktığı bir esnada yolda bir kadınla karşılaşmış, kadına selam verince o da selamına karşılık vermiş ve ardından: "Hatırlar mısın, sen daha 'Küçük Ömer' diye isimlendirildiğin sırada Ukaz panayırında elinde bir kırbaçla çocukları korkuturdun." sözlerini söyleyerek ona cahiliye döneminde elinde taşıdığı kırbacı ve yaptığı davranışları hatırlatmıştır.²⁵

d. Halife Olmadan Önce

Hız. Ömer'in, daha halife olmadan önce de kırbaçla dolaştığına dair rivayetler bulunmaktadır. Hız. Ebû Bekir zamanında doğru bulmadığı işlere müdahale ettiği ve bu dönemde de elinde kırbaçla dolaştığı rivayet edilmiştir. Muâz b. Cebel'in Yemen'den getirdiği malı Hız. Ebu Bekir'e teslim etmesini söylediği Muâz'ın bunu kabul etmemesi üzerine Hız. Ömer'in kalkıp Hız. Ebû Bekir'e gittiği ve bu esnada elinde kırbacının olduğu bildirilmiştir.²⁶

Elde kırbaçla çarşı-pazarda dolaştığı konusundaki rivayetler daha çok onun halifelik dönemine dair rivayetlerdir. Buna göre Hız. Ömer elde kırbaç, çarşıda dolaşan biridir.²⁷ Kimi zaman onu yamalı elbiseleriyle ve elinde kırbacı olduğu halde dolaşıp insanları eğitmeye çalışırken görmekteyiz.²⁸ Kırbacını bazen elinde,²⁹ bazen de omuzunda taşıdığı bildirilmiştir.³⁰ İbn Abbas Hız. Ömer'in yanında bulunduğu bir sırada elinde kırbaç olduğunu ve ayağının topuğuna gayri ihtiyari vurarak kendisiyle sohbet ettiğini

²³ Sallâbî, s. 207.

²⁴ A.g.e., s. 16.

²⁵ A.g.e., s. 186.

²⁶ Zehebî, *A'lâm*, I, 188.

²⁷ Celâluddin Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, Beyrut: Ts., s.52

²⁸ İbn Asâkir, XL, 303; Suyûtî, s. 268.

²⁹ Zehebî, *A'lâm*, I, 188.

³⁰ İbn Asâkir, XL, 335, Suyûtî, s.52,

aktarmıştır.³¹ Hz. Ömer, bir ikinci namazından sonra sahabeden Münker'di'i namaz kılariken görmüş ve yanına oturup hangi namazı kıldığını sorduğu esnada yanında kırbacının olduğu bildirilmiştir.³²

Hz. Ömer Mekke'ye geldiği bir sırada insanlar yanına koşup: "Ey Müminlerin Emiri! Ebu Süfyan kendisi için bir ev inşa etti. Bizim evlerimizi ortadan kaldırmak için de suyun yolunu değiştirdi" dediklerinde kalkıp işin yapıldığı yere gitti ve giderken de elinde kırbacı vardı. Oraya vardığında Ebu Süfyan'ın taşları diktiğini gördü. Taşları teker teker kaldırmasını söyledi ve o da söyleneni yapmak zorunda kaldı. Hz. Ömer daha sonra Kâbe'ye yönelip: "Ömer'i, Ebu Süfyan'a âmir kılan ve onu Ömer'e boyun eğdiren Allah'a hamd olsun!" sözlerini söyledi.³³

İbn Abbas, Hz. Ömer'in yanında bulunduğu bir sırada ona bir hadis okuyunca Hz. Ömer ona hadisi kimden öğrendiğini sorar. İbn Abbas, Übey b. Ka'b'dan öğrediğini söyleyince, Hz. Ömer, ona Ka'b'ı alıp gelmesini emreder. Fakat İbn Abbas, içinden: "Ya Übey bu hadisi unutmuşsa" diye söylenir ve korkar. Rivayete göre bu sırada Hz. Ömer'in elinde kırbacı vardır.³⁴

Halid b. Velid'in vefatı üzerine kadınların, müminlerin annelerinden Hz. Meymûne'nin evinde toplanıp ağladıkları, bu esnada Hz. Ömer'in İbn Abbas'la beraber oraya geldiği ve elinde kırbacının olduğu,³⁵ bir sabah vaktinde de Übey b. Ka'b'ın, Hz. Ömer'in yanına gittiği ve o sırada Hz. Ömer'in yanında kırbacının bulunduğu rivayet edilmiştir.³⁶

O, insanları terbiye etmek amacıyla kırbacı kullanan ve bununla meşhur olan ilk halifeydi.³⁷ Hatta onun vefatından sonra insanlar başlarındaki idarecilere: "Hz. Ömer'in kırbacı sizin kılıncınızdan daha heybet vericiydi" derlerdi.³⁸ Bir rivayet de "Onun kırbacı sizin kırbacınızdan ve kılıncınızdan daha heybet vericiydi" şeklinde gelmiştir.³⁹

e. Kırbacını Kullandığı Yerler

Hz. Ömer yeri gelince kırbaçla dövmeekten çekinmemiştir. Bunun yanında vurmaya teşebbüs ettiği halde vurmadiğı anlar da vakidir. Kırbaçla dövdüğü kimseler arasında vali seviyesinde yüksek mevkide bulunan

³¹ Ebû Muhammed Abdulmelik İbn Hişam, *es-Sıretü'n-Nebevîyye*, nşr. Mustafâ es-Sekkâ, I-IV, Beyrut: Daru'l-Fıkr 1999, II, 661; Taberi, II, 121; İbn Asakir, IV, 450.

³² *Musannef*, I, 551.

³³ Sallâbi, s. 147.

³⁴ *Müsned*, IV, 235.

³⁵ *Musannef*, III, 557.

³⁶ *Müsned*, IV, 185.

³⁷ Taberi II, 441; Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed İbn Abdilber, *el-İstiâb fi Ma'rîfeti'l-ashâb*, I-IV, nşr. Ali Muhammed el-Becâvî, Kahire: Ts., I, 354.

³⁸ İbn Sa'd, III, 282.

³⁹ Ebû Zeyd Ömer İbn Şebbe, *Tarihu Medineti'l-Münevvere*, Cidde: Daru'l-İsfahanî, 1973, II, 289.

idareciler olduğu gibi halktan kimseler de olmuştur. O, İslam'ın ilkeleri karşısında halk olsun idareci olsun herkesi eşit görmüştür. Tebaasını düşünüp, onlara en ufak bir haksızlığın yapılmasını istememiştir. İslam'ın prensiplerine ayıkırı davrananlar olduğunda, bunlar ister vali, komutan ya da halktan biri olsun, onları kırbaçıyla düzeltmiştir. O, bazı valilerini yaptıkları davranışlarından dolayı kırbaçlamıştır. Onlara karşı bazen sert ve şiddetli davranmış, haklarında bir şikâyet olduğunda hemen dinlemiş ve sorunu araştırmıştır.⁴⁰ Şam ziyaretinde valilerinin evlerine girmiş ve teftişte bulunmuş, rastladığı fazla eşyalardan dolayı onları kırbaçlamıştır. Onun kırbaçlamış olduğu vali ve komutanlara dair bilgiler kaynaklarımıza şu şekilde yansımıştır:

Hz. Ömer 18/639 yılında Şâm'a yaptığı ziyaretinde bir akşam vaktinde sırayla Yezid b. Ebû Süfyan'ı, Amr b. Âs'ı, Ebû Musâ el-Eş'arî ve Ebu'd-Derdâ'yı evlerinde ziyaret etti. İlk üç Sahabenin, kapıları kapalı ipek ve yün minderler üstünde, kandillerin ışığı altında oturduklarını gördü. Rivayete göre her üçünü de kırbaçladı ve Müslümanların feylerinden alınmış olduğunu belirttiği eşyaları toplattı.⁴¹ Yine bu ziyaret sırasında Muâviye'nin üzerinde bir yeşil elbise gördüğünde, içinde bulunduğu toplumda onun dışında bu elbiseyi giyen bir başkasının daha olmadığını söyleyip onu kırbaçladı.⁴² Sûriye genel valisi Ebû Ubeyde'nin evini teftiş ettiğinde onun son derece mütevazî bir hayat yaşadığını gördü.⁴³ Aynı şekilde bölgenin kadısı Ebu'd-Derdâ'yı da ziyaret etti. Onun da gayet sade bir hayat tarzına sahip olduğunu gördü ve kendisiyle uzun uzun sohbet etti.⁴⁴

Halife, idareci kesimden olanları kırbaçladığı gibi halktan da çok sayıda kimseyi kırbaçlamıştır. Bu konuda bize ulaşan rivayetler de şu şekildedir:

Hz. Ömer, elini kolunu sallaya sallaya böbürlenerek yürüyen bir adama: "Böyle yürümeyi bırak" demiş, fakat adamın, buna güç yetiremeyeceğini söylemesi üzerine onu kırbaçlamıştır. Kırbaç yediği halde bundan vaz geçmemesi üzerine ardından yine kırbaçlamış ve adam neticede o şekilde yürümeyi bırakmıştır. Bu hadise üzerine halife: "Bunun gibilerini kırbaçlamayacağım da kimi kırbaçlayacağım" demiş ve daha sonra adamın Hz. Ömer'e gelip: "Allah sana hayırlar versin, onu bana Şeytan yaptırmıştır" dediği bildirilmiştir.⁴⁵

Hz. Ömer mezbahaneye uğrar teftişte bulunurdu. Yine bir teftiş sırasında orada iki gün üst üste et alan birini görünce kırbaçıyla ona vurmuş

⁴⁰ Hasan İbrahim, I, 317.

⁴¹ İbn Asâkir, XLVII, 135-6.

⁴² A.g.e.; 59,115.

⁴³ A.g.e., XXV, 281.

⁴⁴ A.g.e., XLVII, 135-6.

⁴⁵ Sallâbî, s. 149.

ve: "Bir gün de yemesen, kendi komşuna ya da amcan oğluna ayırsan olmaz mı?" diye eleştiride bulunmuştu.⁴⁶

Halifenin oğullarından Ubeydullah ve Abdullah'ın birlikte sofraya oturdukları bir esnada önlere etli bir yemeğin geldiği, yemekte yağ olmamasından dolayı Abdullah'ın yağ konulmadıkça o şekilde asla yemeyeceğini belirttiği, Ubeydullah'ın, babalarının o şekilde yemeği yasakladığını söylediği, olayın devamında o esnada Hz. Ömer'in gelip yemekten yediği ve başını kaldırıp orada bulunanların yüzüne baktığı ve ardından elindeki kırbaç kaldırıp Ubeydullah'ı dövdüğü bildirilmiştir. Daha sonra yemeği hazırlayan cariyeyi de dövmek istediği, cariyenin bir suçu olmadığını, sadece bir hizmetçi olduğunu belirtmesi üzerine onu dövmekten vazgeçtiği, Abdullah'a ise ses çıkarmadığı rivayet edilmiştir.⁴⁷

Bir defasında Hz. Ömer bir iş için yanında bulunanlarla beraber bir yere giderken haksızlığa uğrayan bir adam onunla karşılaşip kendisine yardımcı olmasını söyleyince, Hz. Ömer olmadık zamanda gelip yardım talebinde bulunduğunu söyleyip adamın kafasına kırbaçla vurmıştu. Adam oradan ayrılırken söylenmeye başlayınca Hz. Ömer kırbaç adama uzatıp kendisinden hakkını almasını söylemiş, fakat adam, Allah için hakkından vaz geçtiğini belirtmiştir.⁴⁸

Bir defasında Hz. Ömer arkadaşlarıyla beraber otururken o esnada Cârûd el-Abdî çıkıp gelmiş ve orada bulunan biri: "Bu Benû Rebîa'nın efendisidir" deyince Hz. Ömer elindeki kırbaçıyla Cârûd'un kafasına vurmuş, Cârûd: "Bismillah, ey Müminlerin Emir'i, bunu neden yaptın?" diye sorunca: "Adamın ne dediğini sen de duydun ben de. Senin içinde (kibre yönelik) herhangi bir depreşme olmasın diye yaptım." şeklinde karşılık vermiştir.⁴⁹

Hz. Ömer, mükâtebe* yoluyla özgürlüğünü elde etmek isteyen kölelere engel olunmamasını istemiş ve bu konuda sorun çıkaranlara karşı gerektiğinde kırbaçını devreye sokmuştur. Sahabeden Hz. Enes'in kölesi, kendisiyle yazışma yapıp kölelikten kurtulmak istediğinde, Enes'in bundan kaçınması üzerine, köle, halifeye müracaat etmişti. Hz. Ömer: "Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler ve câriyelerden) mükâtebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde bir hayır (kabiliyet ve güvenilirlik) görüyorsanız, hemen mükâtebe yapın!"⁵⁰ ayetini okuyup ona elindeki kırbaçla vurmaya başlamış, bunun üzerine Enes mükâtebe yapmayı kabul etmişti.⁵¹

⁴⁶ Cemaluddin Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzi, *Tarihu Ömer İbnu'l-Hattâb*, Beyrut 1985, I, 124.

⁴⁷ Musannef, XI, 88.

⁴⁸ İbn Asâkir, XLIV, 292.

⁴⁹ İbnü'l-Cevzi, *Tarihu Ömer*, I, 251.

* Kölenin, efendisine vermek üzere beirli miktarda bir mal üzerine anlaşip özgürlüğünü elde etmesidir.

⁵⁰ Nur 24/33.

⁵¹ İbn Sa'd, VII, 120; *Musannef*, VIII, 372.

Bir defasında bir adam Hz. Ömer'e gelip: "Ey Müminlerin Emiri, bizler bazı ülkeleri fethettiğimiz sırada içinde güzel sözler bulunan kitaplarla karşılaştık" dedi. Hz. Ömer onların Allah'ın kitabından sözler olup olmadığını sorunca, adam: "Hayır" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer kırbacını istedi ve adamı kırbaçlarken şu ayetleri okudu: "Elif. Lâm. Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir. Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik. (Ey Muhammed!) Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce (bu haberleri) elbette bilmeyenlerden idin."⁵² Ardından da: "Sizden öncekiler kendi âlim ve bilginlerinin sözlerine dalıp Tevrat ve İncil'i bir tarafa attıklarından dolayı helak oldular. Hatta o sözleri ders olarak işlediler. Bu yüzden ilim de yok olup gitti." şeklinde sözler söyledi.⁵³

Hız. Ömer, hayvanlara aşırı yük yüklenilmemesini emretmiş ve buna riayet etmeyenleri cezalandırmıştır. Devesine fazla yük yükleyen bir çobanı kırbaçlayıp: "Devane gücünün kaldırmayacağı yükü mü yükledin?" deyip ikaz etmişti.⁵⁴

Hız. Ömer elindeki kırbacıyla çarşı pazarda dolaşır, alış-veriş ahkâmını bilmeden bu işi yapanları cezalandırırdı. Şunu söylerdi: "Kim ribanın (faiz) ne anlama geldiğini bilmiyorsa pazara çıkmasın." Çarşıları dolaşır bazı tüccarları kırbaçladığı olurdu. Kırbaçlarken de şunu derdi: "Kim bu işte derinleşmemişse bizim çarşılarımıza gelip de alış-veriş yapmasın. Çünkü bu durumda bilmeden ya faiz yer ya da başkasına yedirir."⁵⁵ Hız. Ömer bu konuda oldukça sert davranmış ve gerektiğinde kırbacını kullanmaktan çekinmemiştir.

Hız. Ömer'in kırbaçladığı bazı kimselerin gönlünü alma yoluna gittiği bilinmektedir. Bu konuda Sinan b. Seleme şunları anlatmıştır: "Çarşıda bulunduğum bir sırada Hız. Ömer de bir ihtiyacından dolayı çarşıya geldi. Elinde bir kırbaç vardı. Bana: "İşte bu şekilde yollarda zarar verici şeyleri bir tarafa atarsın" dedi. Sonra kırbaç üzerine doğru salladı fakat bana değmedi, elbisemin ucuna değdi. Aradan bir yıl geçtikten sonra Hız. Ömer'le yine çarşıda karşılaştık. Bana: "Ey Seleme bu yıl hacca gitmek ister misin?" diye sorunca ben de: "Evet isterim ey Müminlerin Emiri!" dedim. Sonra elimden tuttu ve beraber onun evine gittik. Bir para kesesi getirdi ve içinde altı yüz dirhem vardı. Bana: "Ey Seleme! Bu geçen yıl sana kırbaçla vurmamın karşılığıdır" dedi. Ben: "Allah'a yemin olsun ki eğer sen hatırlatmasaydın ben hatırlayamazdım ey Mü'minlerin Emiri" dedim. Hız. Ömer bunun üzerine: "Allah'a yemin olsun ki onu daha unutmuş değilim" dedi.⁵⁶

Hız. Ömer, erkeklerin kadınlarla beraber tavaf yapmasını yasaklamıştı. Bir adamın kadınlarla beraber tavaf yaptığını görünce onu kırbaçlamış,

⁵² Yûsuf 12/1-3.

⁵³ Sallâbî, s. 214

⁵⁴ A.g.e., s. 237.

⁵⁵ A.g.e., s. 162.

⁵⁶ Taberî, IV, 244.

bunun üzerine adam: “Allah'a yemin olsun ki eğer ben iyi bir şey yapıyor isem bana zulmettin demektir, yok eğer yanlış bir şey yapmışsam bunu bana anlatmadın” dedi. Hz. Ömer kendisinin bu konudaki tavrını bilip bilmediğini sorunca, adam bilmediğini söyledi. Hz. Ömer kırbacı adama atıp kısasla hakkını almasını söyledi. Adam onu yapmayacağını söyleyince Hz. Ömer bu sefer affetmesini istedi. Adam bunu da yapmayacağını söyledi. Çok geçmeden her ikisi de meseleyi çözüme kavuşturmadan oradan ayrılırlar. Ertesi gün tekrar karşılaştıklarında Hz. Ömer’in yüz ifadesi değişir. Adam: “Ey Müminlerin Emiri! Görüyorum ki benden dolayı hızlı hızlı gitmekteisin” deyince halife onu tasdik eder. Adam o anda kendisini affettiğini söyler.⁵⁷

Halifenin, İslam’ın ilkelerine aykırı davranan kimseleri cezalandırdığı, evleneceği kadının iddet dönemini beklemeden evlenen bir adamı kırbaçladığı, bu işte adı geçen kadını dövdüğü ve ardından da aralarını ayırdığı rivayet edilmiştir.⁵⁸

f. Kırbaçlattığı Kimseler

Hz. Ömer kendisi suçlu gördüğü kimseleri kırbaçladığı gibi zaman zaman emrindeki kimselere kırbaçlattığı da olmuştur. Mesela zina eden oğlunu başkasına kırbaçlatmıştır.⁵⁹ Devlet adına yapılan bir sahtekarlık hadisesinde suçluyu en sert şekilde cezalandırmış ve kırbaçlatmıştır. Bu hususta şu hadisenin meydana geldiği bilinmektedir: Ma’n b. Zaide adında birisi devlet mührüne benzer bir mühür yaptırmış ve bununla Müslümanların beytü’l-malinden mal almıştı. Bu olay Hz. Ömer’e ulaştıca ona yüz kırbaç vurdurdu ve hapsedti. Ma’n konuşmaya devam edince Hz. Ömer yüz kırbaç daha vurdurdu. Yine konuşmaya devam edince yüz kırbaç daha vurdurdu ve onu sürgüne gönderdi.⁶⁰

Halife Ömer beytü’l-maldan mal çalan kimseye el kesme cezası vermemiş fakat kırbaçlatmıştır. İbn Mes’ud, neden böyle bir ceza verdiğini sorunca, Hz. Ömer: “Hiçbir kimse yoktur ki bu malda hakkı olmamış olsun” diyerek bir manada suçlunun, beytul-malde bulunan hakkını gayrimeşru bir yolla aldığını söylemiş ve neticede suçu işleyen adamı sadece kırbaçlatmakla yetinmiştir.⁶¹

Halifenin yazım hataları sebebiyle bazı valilerini kırbaçlattığı bilinmektedir. Rivayete göre Ebu Musa el-Eş’ari bir defasında Hz. Ömer’e bir mektup yazmış o da yazdığı cevabi mektubunda: “Bana gönderdiğin yazı hatalı.” diyerek, orada bulunanlara valisini kırbaçlatmıştı. Buna benzer bir hadise de Mısır’da yaşanmıştı. Amr b. As’ın ka-

⁵⁷ Ebu’l-Hasan Ali B. Muhammed b. Habib el-Maverdi, *el-Ahkâmu’s-Sultanîyye*, Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye 1985, s. 122.

⁵⁸ Sallâbi, s. 286.

⁵⁹ İbn Sa’d, III, 293.

⁶⁰ Sallâbi, s. 285.

⁶¹ A.g.e., s. 404.

tibi Hz. Ömer'e yazdığı mektupta bismelenin "sin" harfini yazmamıştı. Hz. Ömer, Amr'a, ona bir kırbaç vurması için haber göndermiş, Amr bu cezayı uyguladıktan sonra sebebini halifeye sorunca, halife buna: "sin'den dolayı" şeklinde cevap vermişti.⁶²

g. Kırbaçla Vurmaya Teşebbüs Ettiği Halde Bundan Vaz Geçtiği Anlar

Hız. Ömer kırbacını havaya kaldırdığı her anda insanlara vurmamış, onun zaman zaman vurmaktan vazgeçtiği anları da olmuştur. Bir defasında Hız. Ömer'in huzuruna Sebiğ⁶³ isminde bir adam gelip: "Ey Müminlerin Emiri!" diye seslenip: "Tozdurup savuranlara, yükünü yüklenenlere,"⁶⁴ ayetlerinin anlamını sordu. Hız. Ömer o esnada: "Sen misin bunların anlamını soran?" deyip adamı kırbaçlamaya yeltendi. O sırada Hız. Ömer'in başındaki sarığının yere düştüğü ve: "Ömer'in canını elinde tutan Allah'a yemin olsun ki şayet sen mütteliklerimizden olsaydın senin başını vururdum. Alın bunu, devesine bindirin ve memleketine gönderin. Sonra da birini görevlendirip Sebiğ'in ilme dalıp azgınlık yaptığını ve bununla hataya düştüğünü duyurun!" dediği bildirilmiştir. Adam ölünceye dek kendi memleketinde kalmıştır.⁶⁵ Bu hadisede Hız. Ömer soru soran adamda ard niyet görmüş olmalı ki bu kadar sert bir şekilde karşılık vermiştir. Bir adamın ibadetlerini gevşek ve halsiz bir şekilde yaptığını görünce onu kırbaçla korkutmuş ve: "Böyle yaparak dinimizi öldürme, aksi taktirde Allah da seni öldürür" demiştir.⁶⁶ Şam bölgesi valilerinden Yezid b. Ebu Süfyan'ın üzerinde iç çamaşır olarak ince bir elbise görünce kırbacını havaya kaldırmış ve onu dövmeye yeltenmişti.⁶⁷ Bir rivayette de: "Kâfir elbisesi mi giyiyorsun?" diye sorduğu, fakat Yezid'in: "Şam bölgesi refah ve iyi bir yaşamın olduğu bir yerdir" demesi üzerine onu kırbaçlamaktan vaz geçtiği belirtilmiştir.⁶⁸ Hız. Ömer'in Hıms'a tayin ettiği valisi Said b. Amir yanına geldiği sırada haracı geciktirmesinden dolayı kırbaç başının üzerine kaldırıp vurmak istemişti. Said gecikme sebebini izah edince Hız. Ömer vurmaktan vaz geçmiş ve kırbacını indirmiştir.⁶⁹

Bir defasında Sa'd b. Ebû Vakkas'ın cariyelerinden birisinin rüzgardan dolayı elbisesi açılıp da vücudu gözüktünce Hız. Ömer elindeki kırbaçla onu vurmaya yeltenmiş, o sırada Sa'd buna engel olmak isteyince

⁶² İbnü'l-Cevzi, *Menâkibu Emiri'l-Mü'minin Ömer b. el-Hattâb*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987, s. 151.

⁶³ Bu adam Sebiğ b. Asâl el-Hanzalî olup bu dönemde kelama dair sorular sormakla tanınmıştır. Bk. Zehebî, *A'lam*, III, 3283.

⁶⁴ Zariyat 51/1-2.

⁶⁵ Sallâbî, s. 108.

⁶⁶ A.g.e., s. 149.

⁶⁷ İbn Asâkir, LXV, 250.

⁶⁸ Musannef, XI, 86.

⁶⁹ İbn Asâkir XXI, 163.

Hız. Ömer kırbaçıyla ona karşı çıkmış ve bundan dolayı Sa'd da ona beddua etmiştir. Hız. Ömer o anda Sa'd'a kırbaçı uzatıp : "Kıyas uygula!" deyince, Sa'd: "Seni affettim" demiştir.⁷⁰

Bir defasında Medine'deki hurmalıklarda Sinan b. Seleme ve bazı çocuklar olgunlaşıp yere düşen hurmaları toplamak için dolaştıkları sırada Hız. Ömer'i elinde kırbaçla gördüklerinde çocukların etrafa dağılıp hurmalıklara saklandıkları rivayet edilmiştir. Bu olayı aktaran Sinan, durumu Hız. Ömer'e izah ettiğinde kendisini dövmeekten vazgeçtiğini bildirmiştir.⁷¹

Sonuç

Hız. Ömer'in hayatının hemen her döneminde elinde kırbaçla dolaştığını tesbit etmiş bulunuyoruz. Bu dönemde herkes kırbaç kullanmış ancak Hız. Ömer'in kırbaçı meşhur olmuştur. Bu meşhurluk onun kırbaçı belki de sürekli şekilde yanında bulundurmasından ve bir te'dib aracı olarak kullanmasından kaynaklanmıştır.

Daha çocuk yaşlardayken kırbaçla dolaşmaya başlamış, cahiliye yıllarında bir yetişkin olduğu dönemde kırbaçını Müslüman olan cariyelere karşı kullanmış, halife olmadan önce de kırbaçla dolaşmış, halifeligi sırasında ise kırbaçını hak bildiği hususlarda seferber etmiştir. Buna göre Hız. Ömer, hayati boyunca elinden kırbaçını düşürmemiş bir şahsiyet ve bu yönüyle de tanınan bir halife olarak tarihe geçmiştir.

O, kırbaçını haksız yere kullanmamış, onunla kimseye zulmetmemiştir. Her ne kadar farkında olmadan kırbaçını kullandığı yerler olmuşsa da kesinlikle kırbaçını haksızlık ve zulüm uğruna kaldırmamış, kırbaçı hak için kalkmış ve hak için inmiştir. Kırbaçıyla vurup hatalı olduğunu anladığı anda kıyasla hakkını almasını, karşı taraftan ısrarla istemiştir.

Kaynaklarda kırbaç kullanma ya da elde kırbaç taşımanın onun ta küçüklükten beri süregelen bir alışkanlığı olduğu ve bunu bazen elinde bazen de omuzunda taşıdığı bildirilmiştir. Onun bu yönü ölümünden sonra dahi konuşulmuştur. Kırbaçı diğer idarecilerin kırbaçından meşhur kabul edilmiş ve daha kıymetli olduğu ifade edilmiştir. Gerek vali gerekse halk olsun toplumun her kesiminden insanlar onun kırbaçından nasibini almıştır. Bu konuda kimseyi ayrı tutmamış, hatayı yapanın bir vali olması onun için fark etmemiştir.

O, insanı te'dib ve terbiye hususunda azami gayret sarfetmiş büyük bir şahsiyettir. Şayet bir işte kırbaç kullanmak gerekiyorsa bunu da asla ihmal etmemiştir. İslâm onun döneminde çok büyük coğrafyalara ulaşmıştır. O devasa bir coğrafyaya hükmedip gerçekleştirdiği icraatlarla İslam halifeleri

⁷⁰ İbn Asâkir, XX, 343; Zehebî, *A'lam*, I, 111.

⁷¹ İbn Sa'd, VII, 124.

çinde en etkili olanların başında yer almış ve tarihte kırbacıyla da iz bırakmıştır.

KAYNAKLAR

- Abdurrezzak, Ebû Bekir b. Hemnam es-Sen'ânî, *Musannef*, I-XI, Beyrut: 1983.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, İstanbul: Çağrı Yayınları 1992.
- Ahmed, Ağrakça, *Hz. Ömer*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- Buhârî, İsmail b. İbrahim, *Sahih*, I-VIII, İstanbul: Çağrı yay. 1992.
- Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-İsbehanî, *Marîfetu's-Sahâbe*, I-III, nşr. Muhammed Razî b. Hac Osman, Riyad 1998.
- G. Levi Della, "Ömer", İA. Eskişehir 1997, IX, 471.
- Hasan, Hasan İbrahim, *İslam Tarihi* (trc. İsmail Yiğit ve dğr.) I-VII, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1991.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, I-IV, nşr. Ali Muhammed el-Becâvî, Kahire: Ts.,
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan, *Tarihu Medineti Dumâşk*, I-LXXX, nşr. Muhibbuddin Ebû Saîd Ömer b. Garamel-Amravî, Beyrut 1995-1998.
- İbn Hacer el-Askalânî, el-Hafız Ahmed b. Ali, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, Lübnan: Beytu'l-Efkari'd-Devliyye: 2004.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdulmelik, *es-Sîretü'n-Nebevîyye*, I-IV, nşr. Mustafâ es-Sekkâ, Beyrut: Daru'l-Fikr 1999.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah, *el-İmame ve's-Siyase*, Beyrut: 1967.
- İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IX, nşr. İhsan Abbas, Beyrut: 1968.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer, *Tarihu Medineti'l-Münevvere*, I-IV, Cidde: Daru'l-İsfehanî, 1973.
- İbnu'l-Cevzî, *Menakabu Emiri'l-Mü'minin Ömer b. El-Hattâb*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
-, Cemaluddin Ebu'l-Ferec, *Tarihu Ömer İbnu'l-Hattâb*, Beyrut, 1985.
- İzzüddin, İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, I-XIII, nşr. C. J. Tonberg, Beyrut: 1979.
-, *Üsdü'l-gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, y.y. 1970.
- Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali B. Muhammed b. Habib, *el-Ahkâmu's-Sultanîyye*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1985.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *Sahih*, I-III, nşr. Muhammed Fuâd Abdulbakî, İstanbul: 1992.
- Rana, İrfan Mahmud, *Hz. Ömer Döneminde Ekonomik Yapı*, trc:Ahmet Kot, İstanbul: Bir yayıncılık 1985.
- Sallâbî, Muhammed Ali, *Siretu Emiri'l-Mü'minin Ömer İbnü'l-Hattab*, Beyru: Daru'l-Ma'rife, 2007.

- Sırma, İ. Süreyya, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1990.
- Suyûtî, Celaluddîn Abdurrahman b. Ebû Bekir, *Tarihu 'l-Hulefâ*, Beyrut: Ts.,
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Tarihu 'r-Rusûl ve 'l-Mülûk*, I-V, Beyrut: Dâru'l-Kütûbi'l-İlmiyye 1987.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitabu 'l-Megâzî*, I-III, nşr. Marsden Cons, Beyrût: Âlemü'l-Kütüb 1984.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-III, Lübnan: Beytu'l-Efkari'd-Devliyye: 2004.